

ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦІВ, ВИННИХ У СКОЄННІ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ АБО ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

TYOPOLOGY OF THE CRIMINALS DEALING WITH CONTRABAND DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES OR PRECURSORS OR COUNTERFEIT MEDICINES

Горбаченко П.А.,
консультант

Штабу Антитерористичного центру при Службі безпеки України

Статтю присвячено одній з актуальних проблем кримінології – типології злочинців. За результатами узагальнення результатів діяльності уповноважених правоохоронних органів та судової практики в статті здійснено спробу розробити типологію контрабандистів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Ключові слова: особа злочинця, типологія злочинців, контрабанда, наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги, прекурсори, фальсифіковані лікарські засоби.

Статья посвящена одной из актуальных проблем криминологии – типологии преступников. На основе обобщения результатов деятельности уполномоченных правоохранительных органов и судебной практики в статье осуществлена попытка разработать типологию контрабандистов наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров или фальсифицированных лекарственных средств.

Ключевые слова: личность преступника, типология преступников, контрабанда, наркотические средства, психотропные вещества, аналоги, прекурсоры, фальсифицированные лекарственные средства.

This article is devoted to typology of the criminals as one of the relevant problems in criminology. Summarizing the results of activities of the authorized law enforcement and judicial practice, the article attempts to identify a typology of the criminals engaging in contraband drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors or counterfeit medicines.

Key words: criminal personality (identity of the perpetrator), typology of criminals, contraband (smuggling), drugs, psychotropic substances, analogs, precursors, counterfeit medicines.

Постановка проблеми. Ґрунтовне вивчення особи злочинця, а також питання її типології є важливим завданням кримінології, оскільки за його допомогою може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності.

Проблема типології злочинців виникла в кримінології дуже давно, очевидно, з тих пір, коли виникла потреба розмежувати їх за домінуванням чинників, що детермінують вчинення злочинів, обумовлюють їх тяжкість, повторюваність, суспільну шкоду, а отже, коли виникла потреба розмежувати їх за заходами соціального захисту, які варто застосовувати до злочинців [1, с. 267].

Сьогодні розробка типології особи злочинця, у тому числі наркозлочинця, залишається однією з актуальних проблем кримінології. До цього часу вона вирішувалась на рівні дослідження питань класифікації особи злочинця. Однак класифікація злочинців не визначає соціально-психологічні особливості осіб, які скоїли злочини.

Типологія такої категорії злочинців, як контрабандисти наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, сьогодні є однією з маловивчених проблем у кримінологічній науці.

Розробка типології зазначеної категорії контрабандистів та її врахування уповноваженими на

боротьбу із цим суспільно небезпечним явищем органами сприятиме вирішенню завдань протидії злочинам у сфері незаконного наркообігу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Особа злочинця та її типологія була об'єктом досліджень багатьох провідних кримінологів, зокрема Ю.М. Антоняна, Г.А. Аванесова, К.С. Ігошева, Н.Ф. Кузнецової, Г.М. Міньковського, А.Ф. Зелінського, Ю.Д. Блувштейна, О.Б. Сахарова, Б.В. Волженкіна, А.П. Закалюка, І.М. Даньшина, О.М. Джуґи, О.М. Костенка, Н.С. Лейкіна, К.К. Платонова, С.П. Даґеля, А.І. Долгової та інших.

Значну увагу вивченню питання особи наркозлочинця приділяли такі українські вчені, як О.М. Бандурка, А.А. Бова, В.І. Женутій, А.П. Закалюк, Г.В. Кириченко, А.А. Музика, А.М. Полях, Ю.Г. Пономаренко, В.Г. Пшеничний, С.О. Сорока, В.А. Тимошенко.

Водночас недостатня увага приділялась вітчизняними науковцями питанню типології контрабандистів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Мета статті полягає в розробці типології злочинців, винних у скоєнні контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Виклад основного матеріалу. Типологія – це прийом наукового мислення й емпіричного пізнання, що полягає в розчленуванні явищ та об'єктів на окремі елементи (типи) за найбільш істотними ознаками та у виявленні відмінностей між ними.

Типологія являє собою прийом або процедуру наукового мислення й емпіричного пізнання, що полягає в розподілі явищ на окремі елементи (типи) за найбільш істотними критеріями та у виявленні відмінностей між ними [2, с. 40].

Типологія фактично є розподілом злочинців на категорії за ознаками, які причинно пов'язані зі злочинною поведінкою. При цьому в межах одного типу мають бути однорідними ознаки-прояви та ознаки-причини, що повинні відображати певні функціональні закономірності й детермінаційні зв'язки, виявлені в кримінологічних дослідженнях [3, с. 102].

А.І. Долгова акцентує увагу на тому, що кримінологічна типологія, як і класифікація осіб, які скоїли кримінальні діяння, повинна підпорядковуватись діагностичним, генетичним і прогностичним завданням, давати уявлення про ступінь розвитку криміногенних якостей особистості, особливості соціальної взаємодії й соціального середовища, що зумовили ці якості, а також давати змогу прогнозувати, у яких умовах варто чекати злочинної поведінки особистості [4, с. 114].

Ю.М. Антонян зазначав, що типологія – це метод наукового пізнання, в основі якого лежить виокремлення систем об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі чи типу. При цьому найважливішою відмінністю класифікації від типології є те, що перша дає опис об'єкта вивчення, а друга (поряд з іншими методами) – його пояснення, тобто дає можливість успішно виявити його природу, причини, закономірності зародження й розвитку, складати прогнози [1, с. 271].

В.А. Мисливий наголошував: «Якщо в кримінальному праві суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого за кримінальним законом може наставати кримінальна відповідальність, а криміналістика вивчає якості суб'єкта для вирішення завдань розкриття й розслідування злочинів, що відбувається протягом досудового слідства та здійснення правосуддя, то кримінологічна характеристика вивчає особу злочинця, що дає змогу визначити типологічні риси злочинців, які вчинюють злочини в певній сфері» [5, с. 196–197].

Більшість провідних кримінологів дотримуються позиції, що підставами, або критеріями, щодо типологізації злочинців є характер антисуспільної спрямованості злочинців (насильницький, корисливий, злісний соціально дезорганізований, необережний типи злочинця) та ступінь глибини цієї антисуспільної спрямованості (випадковий, ситуаційний, нестійкий, злісний, особливо злісний типи злочинця).

За *характером антисуспільної спрямованості* контрабандистів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів можна розділити на два типи:

– *корисливий тип*. Представникам цього типу злочинців притаманна корисливість, мета наживи й отримання легкого заробітку. Як уже зазначалося, близько 70% осіб вчинили суспільно небезпечне діяння з корисливою метою, зокрема, з метою отримання грошової винагороди за незаконне переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів чи фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України або подальшого їх збуту на території України чи за її межами;

– *злісний соціально дезорганізований тип*. Цьому типу притаманне індивідуально-зневажливе ставлення до кримінально-правових заборон, громадянського обов'язку, держави, суспільства, моральних норм, суспільних відносин у сфері охорони здоров'я населення. Такі особи зазвичай пов'язані з організованим наркобізнесом, вчиняють контрабанду з метою подальшого збуту й нелегального розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів чи фальсифікованих лікарських засобів.

За *ступенем глибини антисуспільної спрямованості* виділяються такі типи контрабандистів:

– *випадкові контрабандисти*. Виключаючи можливість необережного скоєння злочину, відповідальність за який передбачається ст. 305 Кримінального кодексу України, варто зазначити, що випадковими контрабандистами є особи, які позитивно характеризуються, однак вчиняють таке суспільно небезпечне діяння вперше, без попередньої підготовки, унаслідок випадкового збігу певних обставин;

– *ситуаційні контрабандисти* – особи, які вчиняють контрабанду вперше через вплив несприятливих зовнішніх умов або життєвих обставин, зокрема, у зв'язку з терміновою необхідністю отримати гроші, залежністю від інших осіб, виконанням прохання члена сім'ї або близької людини;

– *нестійкі контрабандисти* – особи, які також вчиняють контрабанду вперше через вплив несприятливих зовнішніх умов або життєвих обставин, однак у цілому характеризуються негативно та раніше вже допускали вчинення різних правопорушень;

– *злісні контрабандисти* – особи, які періодично вчиняють злочини, переважно з корисливою метою або з метою особистого вживання наркотиків, психотропів, фальсифікатів лікарських засобів, нехтують моральними нормами, зневажливо ставляться до кримінально-правових заборон, суспільних відносин у сфері охорони здоров'я населення;

– *особливо злісні контрабандисти* – особи, які систематично вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини, є учасниками організованого наркобізнесу, а також членами організованих груп чи злочинних організацій, у тому числі транснаціональних.

Водночас провідні кримінологи змушені констатувати, що «чисті» типи, виділені теоретично, зустрічаються рідко, частіше спостерігаються змішані, проміжні, яким властиві риси інших типів, проте певні якості при цьому все-таки переважають.

З огляду на те, що кожній людині притаманні індивідуальні риси, якості, особливості, погляди та на-

віть мотиви й причини скоєння злочину, визначити типологію злочинців дуже проблематично.

Водночас за результатами проведеного дослідження можна вивести типологію злочинців залежно від мети скоєння контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Так, можна виділити такі типи:

1) особи, які скоюють контрабанду з *корисливою метою* (метою збагачення):

– *контрабандисти-перевізники*. Ці особи виконують завдання виключно щодо переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України з метою отримання грошової винагороди за виконану роботу. Після передачі згаданих засобів і речовин професійним наркоділкам та отримання винагороди їх не цікавить подальший наркотрафік;

– *контрабандисти-виробники*. Такі особи вчиняють контрабанду аналогів і прекурсорів наркотичних засобів або психотропних речовин, а також інгредієнтів для виготовлення в кустарних умовах лікарських засобів із метою забезпечення продуктивного функціонування нарколабораторій. Серед таких контрабандистів переважають спеціалісти в галузі хімії, фармацевтики тощо, які відправляються за кордон, оскільки вони знають, чого не вистачає для виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин або фальсифікованих лікарських засобів, та можуть відібрати якісні засоби, речовини, прекурсори тощо;

– *контрабандисти-розповсюджувачі*. Це професійні торговці наркотичними засобами й психотропними речовинами, які вчиняють контрабанду виключно з корисливою метою отримання прибутків від майбутньої реалізації згаданих засобів та речовин. Для них характерне вміння набувати й переконувати клієнтів. У них достатньо зв'язків у кримінальному середовищі, щоб знаходити канали отримання наркотиків і психотропів, а також ринок збуту. При цьому такі особи дуже рідко самі є споживачами;

– *змішаний тип*. Варто виділяти також цей тип контрабандиста, оскільки наведені вище типи можуть бути поєднані в особі одного злочинця. Так, особа може контрабандно перевозити необхідні їй речовини чи прекурсори для виготовлення на тери-

торії України наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів із метою їх подальшого збуту задля отримання прибутків;

2) особи, які скоюють контрабанду наркотичних засобів або психотропних речовин *із метою власного вжитку*:

– *контрабандисти-споживачі*. Це переважно молоді або заможні люди, які вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини епізодично й нерегулярно. Такі особи намагаються перемістити в Україну наркотичні засоби або психотропні речовини, їх аналоги після закордонних поїздок (відпочинку, туристичних подорожей, робочих відряджень) з метою особистого вживання, розповсюдження серед друзів і знайомих;

– *контрабандисти-наркомани*. Це соціально деградуєчі, втрачені для суспільства особи, хворі на наркоманію, які вчиняють контрабанду виключно з метою забезпечення себе наркотичними засобами чи психотропними речовинами. З огляду на розвинутий наркоринок в Україні контрабандистами-наркоманами переважно є жителі прикордонних регіонів, які вирушають за кордон із метою купівлі згаданих засобів і речовин за меншою ціною, ніж за місцем проживання. При цьому таким особам притаманно також збувати придбані за кордоном наркотичні засоби й психотропні речовини, однак не з метою збагачення, а для задоволення потреб у купівлі собі наступної дози наркотику.

Висновки. З огляду на викладене типологія контрабандистів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів дає змогу розподілити їх на категорії за ознаками, що причинно пов'язані зі злочинною поведінкою таких осіб.

Розробка типології згаданої категорії контрабандистів сприяє поглибленому, детальному та всебічному вивченню особи злочинця, винної в скоєнні злочину, передбаченого ст. 305 Кримінального кодексу України.

Крім того, урахування розробленої типології контрабандистів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів уповноваженими органами сприятиме вирішенню завдань безпосередньо протидії контрабанді цих небезпечних засобів і речовин, а також наркозлочинності в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : в 3 кн. / А.П. Закалюк. – К. : ВД «Ін Юре», 2007–2008. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 2007. – 424 с.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : [підручник] / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В. Голіни. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
3. Курс кримінології: Загальна частина : [підручник] : у 2 кн. / [О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужа. – К. : Юрінком Інтер, 2001–2002. – Кн. 1. – 2001. – 352 с.
4. Долгова А.И. Социально-психологические аспекты преступности несовершеннолетних / А.И. Долгова. – М. : Юридическая литература, 1981. – 160 с.
5. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту : [монографія] / В.А. Мисливий. – Дніпропетровськ : Юридична академія МВС, 2004. – 380 с.